

Vergemål

SSHF – seksjon for voksenhabilitering Arendal
29. september 2021

v/fagdirektør Gunnar Munkerud
Justis- og vergemålsavdelingen

Statsforvalteren i Agder

28.10.2021

Dagens tema: Vergemål for voksne

- Hvem kan begjære vergemål?
- Vilkår for vergemål
- Frivillighet – samtykkekompetanse og reell vilje mht etablering og opphør av vergemål
- Mandat/vergefullmakt – utvidelse eller innskrenkning
- Helse – forholdet til nærmeste pårørende
- Helse- og omsorgstjenesteloven kap.9 /nærmeste pårørende
- Endring /avslutning av vergemål
- Valg av verge
- Fremmedkulturelle familier
- Uønsket sosial kontroll
- Taushetsplikt
- Bekymringsmeldinger
- Dom for fratakelse av rettslig handleevne
- Tvungen forvaltning etter ftrl.
- Delegering av vergens oppgaver – disp. konti mm

Vergemålslovens hovedformål

Ot.prp. nr. 110 (2008-2009), s. 1:

«Det sentrale siktemålet for vergemålslovgivningen er å sikre at interessene til mindreårige og de voksne som ikke kan handle på egenhånd, likevel blir ivaretatt, og at dette skjer med respekt for den enkelte persons verdighet og integritet.»

Statsforvalterens rolle som vergemålsmyndighet

- Administrere og drifte vergemålsordningen, herunder opprette og avslutte vergemål
- Opplæring og veiledning av verger
- Føre tilsyn med verger - regnskapskontroll, bekymringsmeldinger, sentralt uttrekk
- Behandle søknader om samtykke til ulike disposisjoner m.m.
- Ingen instruksjonsrett overfor vergene
- Staten sivilrettsforvaltning er klageinstans i vergemålssaker

Ulike typer vergemål

- Verge for mindreårige
- Settevergemål
- Vergemål for voksne
- Spesielle grunnlag/typer, eks. hol. kap.9

Verge kan være påkrevet i hht andre lover

Et eksempel: Helse- og omsorgstjenesteloven § 9-3 annet, tredje og fjerde ledd:

«Brukeren, pasienten, pårørende og verge skal høres før det treffes vedtak om bruk av tvang og makt etter reglene i kapitlet her og gis informasjon om adgangen til å uttale seg i saker som skal overprøves, klageadgang og adgangen til å bringe vedtaket inn for tilsynsmyndighet og tingretten.

Dersom verge ikke allerede er oppnevnt der kommunen anser det aktuelt å fatte vedtak om bruk av tvang og makt etter reglene i kapitlet her, skal verge oppnevnes. Kommunen skal begjære oppnevning av verge dersom ikke oppnevning er begjært av andre som kan fremsette slik begjæring, jf. vergemålsloven § 56. Opplysninger om personlige forhold som vergen mottar, kan bare gis videre dersom det er nødvendig for å utføre vergeoppdraget.

Som pårørende regnes den som er definert som pårørende i pasient- og brukerrettighetsloven § 1-3 bokstav b.»

Vergemål for voksne

Vergemålsloven § 20 første og andre ledd:

«Den som har fylt 18 år, og som på grunn av sinnslidelse, herunder demens, psykisk utviklingshemming, rusmiddelmisbruk, alvorlig spilleavhengighet eller alvorlig svekket helbred ikke er i stand til å ivareta sine interesser, kan settes under vergemål hvis det er behov for det.

Den som settes under vergemål, skal skriftlig samtykke i opprettelsen av vergemålet, vergemålets omfang og hvem som skal være verge, med mindre han eller hun ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer. Det kreves ikke samtykke hvis vergemålet omfatter fratakelse av den rettslige handleevnen»

Hvem kan begjære opprettelse av vergemål?

- Personen selv
- Personens ektefelle, samboer, foreldre, nærmeste livsarving eller søsken
- Vergen, hvis personen allerede er har verge
- Behandlende lege eller tilsynslege ved helseinstitusjon der personen er innlagt eller bor
- Institusjon, ansvarlig for kommunens sosialtjeneste og kommunens helse- og omsorgstjeneste utenfor institusjon, har meldeplikt dersom det antas at en bruker/pasient har behov for vergemål
- NAV og «alle andre» kan melde til statsforvalteren om mulig behov for vergemål
- Skjemaer finnes på www.vergemal.no

Samtykkekompetanse – hva og når?

Samtykkekomp., beslutningskomp., testasjons- eller fullmaktsførhet, realitetsforståelse, kognitiv kapasitet, ikke i stand til å forstå disposisjonens betydning m.m.

Vanskelige spørsmål – etisk, filosofisk, juridisk og praktisk – og dessuten **ikke alltid relevant i vergemålssammenheng (viktigere i helse spørsmål – jf. pasient- og brukerrettighetsloven)**

Samtykkekompetanse er innen helsevesenet definert som evnen til å:

- Uttrykke et valg
- Forstå informasjon som er relevant for beslutningen (om helsehjelp)
- Relatere informasjon til egen situasjon (helsetilstand) i økonomiske eller personlige forhold
- Foreta avveining av mulige (behandlings-)alternativer, herunder konsekvenser

Grunnvilkår for vergemål for voksne

Sinnslidelse, herunder demens (samlebetegnelse som dekker et bredt spekter av psykiske lidelser, kognitivt svikt etc.)

Psykisk utviklingshemming (ulike grader)

Rusmisbruk (også ved lengre ettervern)

Alvorlig spilleavhengighet

Alvorlig svekket helbred (somatisk)

Ikke i stand til å ivareta sine interesser

Årsakssammenheng mellom diagnosen/tilstanden og manglende evne til interesseivaretagelse

Konkret behov

Frivillighet og samtykke

Opprettelse av vergemål krever som utg.pkt uttrykkelig samtykke

Muntlig samtykke aksepteres: Ikke alle er i stand til å avgi skriftlig samtykke

Statsforvalteren skal normalt tilby/gjennomføre samtale med potensiell vergehaver før vedtak om vergemål

Dersom personen konsistent og klart motsetter seg vergemål, uavhengig av samtykkekompetanse, så vil det normalt avskjære adgangen til å opprette vergemål.

Tvungen forvaltning via NAV eller fratakelse av rettslig handleevne kan være aktuelle alternativer (høyere terskel)

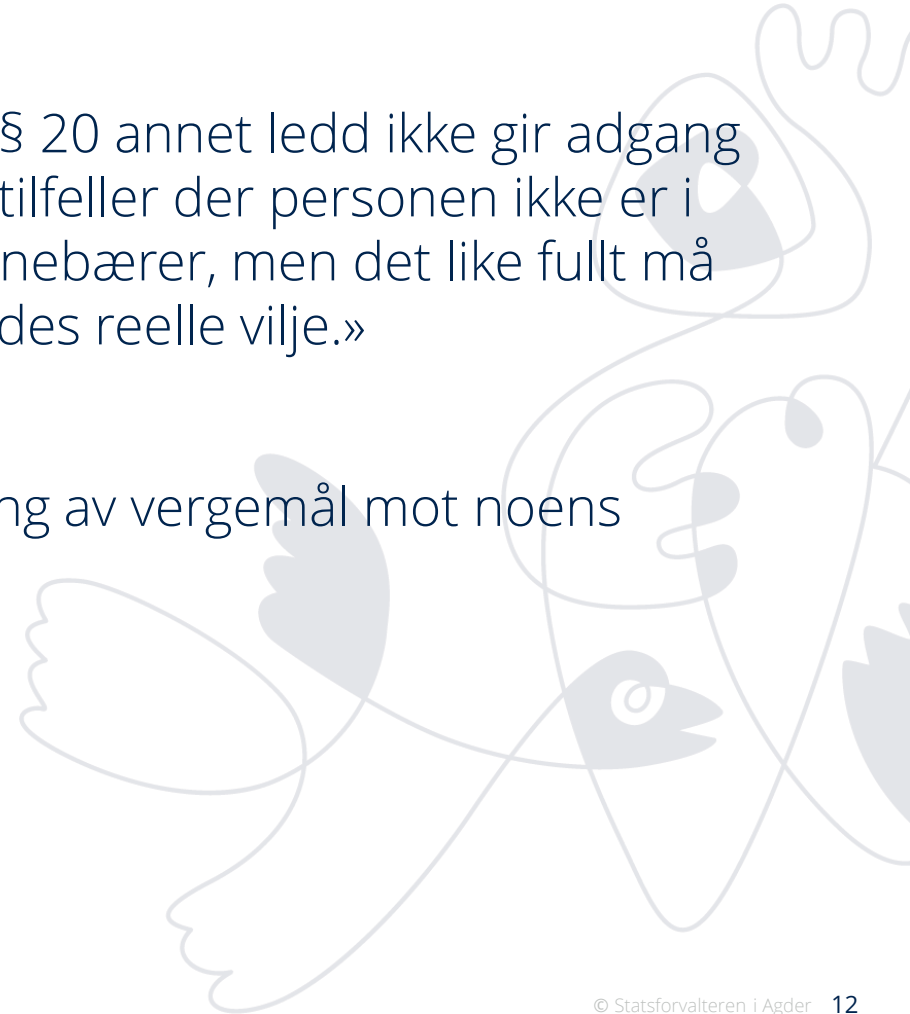
Justisdepartementets lovavdelings uttalelse om frivillighet og samtykke til vergemål:
JDLOV-2018-119

Justisdepartementets lovavdeling 20.03.2018

«Etter en samlet vurdering ... er vi under noe tvil kommet til at § 20 annet ledd ikke gir adgang til å opprette vergemål uten fratakelse av rettslig handleevne i tilfeller der personen ikke er i stand til å forstå hva et samtykke til opprettelse av vergemål innebærer, men det like fullt må legges til grunn at vergemålet vil være i strid med vedkommendes reelle vilje.»

Samme forståelse legges til grunn ved spørsmål om videreføring av vergemål mot noens «reelle vilje».

Fra teori til praksis – SFAGs rutinebeskrivelse

Kriterier ved opprettelse av vergemål for ikke samtykkekompetente som motsetter seg vergemål, vml. § 20

I saker hvor det er klare indikasjoner på motstand fra den det er begjært vergemål for, men FM likevel finner grunnlag for å gå videre med saken, må det gjennomføres samtale med vedkommende

Graden av forståelse, basert på medisinsk erklæring og egne u.s. (særlig samtaler)

- Skjønner vedkommende forskjell på ja og nei og hva det egentlig protesteres mot?
  - Alvorlig eller dyp psykisk utviklingshemming, langtkommen demens, hjerneskade med alvorlig kognitiv svikt eller annen diagnose med tilsvarende typisk funksjonsnivå?

Hva gir vedkommende rent faktisk uttrykk for, og på hvilken måte?

- Oppfatter vedkommende opprettelse av vergemål rent faktisk som tvang?

Er det grunn til å anta at motstanden har vært/ville ha vært konsistent over tid?

Er det grunn til å tro at påvirkning fra andre kan være medvirkende til vedkommendes motstand?

Alt i alt klare holdepunkter for at vergemål strider mot vedkommendes reelle ønsker og vilje?

- Hvis så er tilfellet blir konklusjonen enten å avise begjæringen eller å begjære fratakelse

Vergehavers adgang til å disponere på egne vegne

Vergemålsloven § 21 første ledd andre punktum:

«I den utstrekning personen har den rettslige handleevnen i behold, jf. § 22, kan han eller hun selv foreta rettslige handlinger og råde over sine midler. Han eller hun kan også kalle tilbake en disposisjon som er foretatt av vergen, så lenge ingen har ervervet rett etter den».

Vergehaver kan altså som hovedregel handle på egne vegne, og også mot vergens klare råd og anbefaling.

M.a.o.: Ikke nødvendigvis en dårlig verge selv om det går dårlig med vergehavers økonomi

«Fortellingen om Ole»

Praktisering av mandat i lys av vergehavers ønske/vilje

«§ 33. Vergens plikt til å høre den som er satt under vergemål, mv.

Vergen skal så vidt mulig høre den som er satt under vergemål, før det foretas disposisjoner av større betydning og også når dette ellers fremstår som naturlig.

Er den som er satt under vergemål, ikke fratatt den rettslige handleevnen, kan vergen ikke foreta disposisjonen hvis den som er satt under vergemål, motsetter seg det. Dette gjelder likevel ikke hvis han eller hun ikke er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer. Fylkesmannen, eller vergen med fylkesmannens samtykke, kan innhente legeerklæring for å få klargjort om vedkommende er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer» [min utheving]

Justisdepartementets lovavdeling 20.03.2018 om vml. § 33 annet ledd

«Etter en samlet vurdering av rettskildene og hensynene som er beskrevet i punkt 4, har vi også kommet til at vergemålsloven § 33 annet ledd ikke kan tolkes slik at vergen kan foreta disposisjoner for en person uten samtykkekompetanse i strid med vedkommendes reelle vilje dersom denne kan kartlegges.»

Vergens mandat – vergefullmakten

Mandatet skal «skreddersys» og endres ved behov (individtilpassing)

Tradisjonelt «personlige interesser», «økonomiske interesser» eller begge deler

På gang: Spesifiserte fullmakter med elektroniske tilgangskoder

Krev alltid original eller bekreftet utskrift av vergefullmakten (ikke unntatt off., og bør skannes inn)

Kun «økonomiske forhold»: Opplysninger av betydning for vergens økonomiforvaltning, unntatt særlig sensitive opplysninger om personlige forhold av ikke-økonomisk karakter.

Kun «personlige forhold»: Lite praktisk. Kan likevel være at en annen verge har som mandat å ivareta økonomiske forhold, mens denne vergen har med helse- og omsorg å gjøre. I så fall skal vergen få alle relevante opplysninger, unntatt opplysninger om personens økonomiske forhold, med mindre dette er nødvendig for å kunne ivareta de personlige interessene.

«Økonomiske og personlige forhold»: Ingen begrensninger, med mindre det skulle være helt spesielle forhold. M.a.o. kreves normalt ikke spesifisert mandat. Jf. likevel hol. kap. 9

Andre begrensninger for vergen/mandatet

Særlig personlige forhold, jf. vergemålsloven § 21 (ikke uttømmende liste)

Vergemålsloven § 21 siste avsnitt:

«Vergemålet kan ikke omfatte kompetansen til å stemme ved valg, inngå ekteskap, erkjenne farskap, samtykke til donasjon av organer, opprette eller tilbakekalle testament, samtykke til tvang eller kompetansen i andre særlig personlige forhold uten særskilt hjemmel i lov.»

Delegering av vergens oppgaver - økonomi

Utgangspunktet er at vergens oppdrag er personlig, og ikke kan overlates andre
Innenfor rammene av taushetsplikt og samtykke kan utførelsen av visse oppgaver overlates til andre, men vergen beholder ansvaret

Eks.:

- Vergen kan tillate at en navngitt ansatt kan disponere (og oppbevare) bankkort, med et begrenset beløp innestående (til klær, pleie, turer e.a.)
- Det er vergens ansvar å påse at dette er forsvarlig, og vergen må redegjøre for dette i vergeregnskapssammenheng

Avslutning eller endring av vergemål

Frivillig vergemål skal normalt oppheves dersom

- Vilkårene for vergemål ikke lenger er oppfylt
- Vergeholder trekker tilbake sitt samtykke til vergemålet (ønsker oppheving)
- Andre forhold tilsier oppheving (manglende samarbeid, lite reelt innhold)
- Vergen kan be seg fritatt: Skal da oppnevnes ny verge
- Mandatet kan endres etter behov: Nytt vedtak og ny fullmakt.

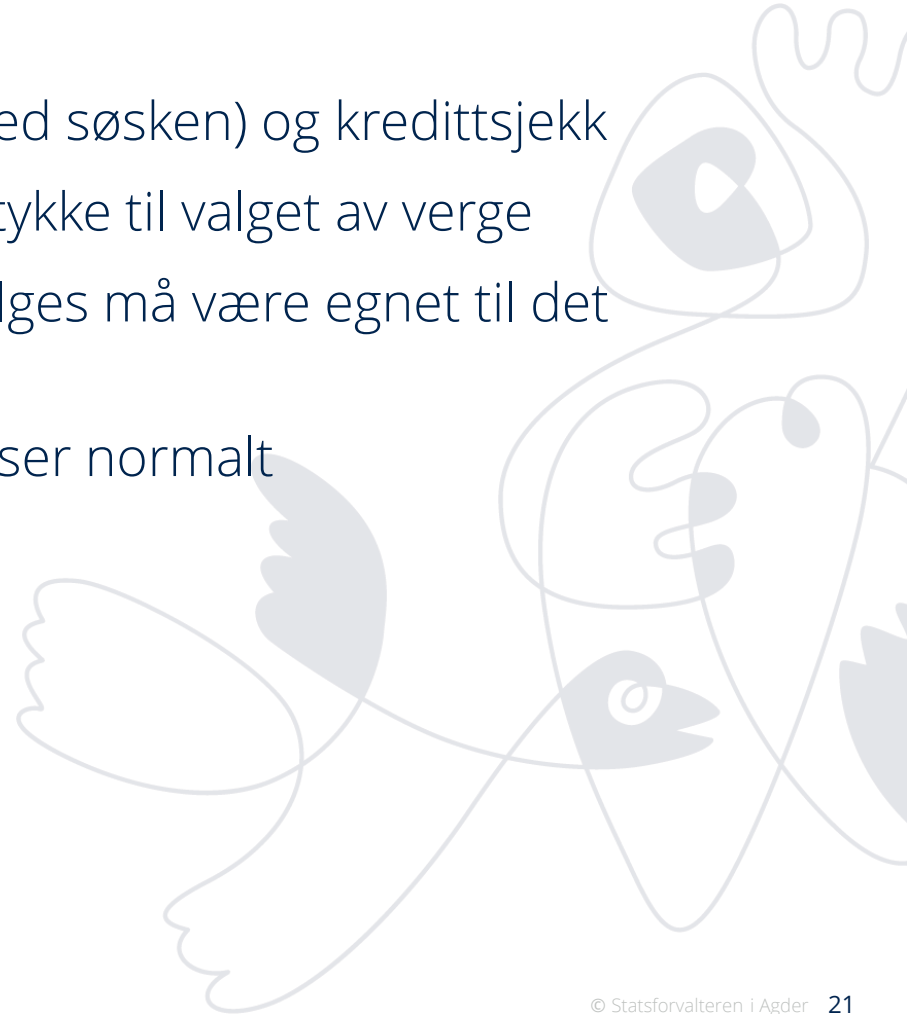

Hvem kan/bør bli verge?

Krav om egnethet: Politiattest (unntatt nærstående til og med søsken) og kredittsjekk SF avgjør, men en samtykkekompetent vergehaver må samtykke til valget av verge

Ikke nødvendigvis den aller best egnede – men den som velges må være egnet til det aktuelle oppdraget etter konkret og individuell vurdering

Viktig kontrollfunksjon: Mandat på økonomisk området utløser normalt regnskapsplikt overfor Statsforvalteren

Vml. § 46. Taushetsplikt for oppnevnt verge

«En oppnevnt verge plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han eller hun får vite som ledd i vergeoppdraget om noens personlige forhold eller om tekniske innretninger og fremgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den opplysningen angår. Taushetsplikten gjelder også etter at vergeoppdraget er avsluttet. Vergen kan heller ikke utnytte slike opplysninger i egen virksomhet eller tjeneste eller i arbeid for andre.

Opplysningen om at en person har fått oppnevnt verge, kan gjøres kjent for andre i den utstrekning det er nødvendig av hensyn til personen selv, eller for å sikre at vergen kan utføre sitt oppdrag på en god måte. Det samme gjelder opplysningen om at vedkommende er oppnevnt som verge, og opplysninger om rammene for vergeoppdraget.

Hvis den som er under vergemål, ikke selv kan gi uttrykk for sitt syn, gjelder ikke taushetsplikten overfor vedkommendes ektefelle, samboer, barn, barnebarn, foreldre og søsken i større utstrekning enn det som må antas å være etter hans eller hennes ønske. Taushetsplikten viker for opplysningsplikt og meldeplikt med hjemmel i lov. [Forvaltningsloven § 13](#) annet ledd første punktum og [§ 13 a](#) gjelder tilsvarende.

[Straffeloven § 209](#) kommer til anvendelse bare overfor faste verger som bryter taushetsplikten etter bestemmelsen her.»

Rolleforståelse – særlig om «nærmeste pårørende» (1)

Utbredte misforståelser om viktige prinsipper. Husk at:

- En samtykkekompetent vergehaver bestemmer alltid selv – vergehaveren og vergen har begge disposisjonsrett, men vergehaveren har det siste ordet
- Noen ikke-samtykkekompetente personer har en verge som representerer vedkommende i henhold til individuelt fastsatt mandat
- Noen ikke-samtykkekompetente personer har en fremtidsfullmektig som representerer vedkommende i hht fremtidsfullmakten (NB: Ikke alm. fullmakt)
- Noen ikke-samtykkekompetente personer lar seg representere av nærstående i enkle, dagligdagse økonomiske forhold (vml. § 94)
- Noen ikke-samtykkekompetente har ingen som ivaretar deres interesser

Rolleforståelse – særlig om «nærmeste pårørende» (2)

- En verge kan ha mandat til å representere vergehaveren i personlige forhold – innbefattet eller eksplisitt også i helse- og omsorgsmessige spørsmål
- En verge kan unntaksvis også ha som mandat å ivareta rollen som vergehaverens nærmeste pårørende
- Vanligere: Vergen er også nærm. pårørende etter vanlige kriterier (f.eks. e.f.)

Rolleforståelse – særlig om «nærmeste pårørende» (3)

- Utfordring: Når vergehaveren ikke er samtykkekompetent, og vergen og nærmeste pårørende er to forskjellige personer
- Nærmeste pårørendes rettigheter: Pbrhl. §§ 1-3 bokstav b), 3-1 tredje ledd, 3-3, 4-7, 4A-5 fjerde ledd, 4A-6 første ledd, 4A-7, kap. 7
- At det er oppnevnt en verge med mandat på det personlige området, eller spesifikt mht helse- og omsorg, berører i utg.pkt. ikke nærmeste pårørendes rettigheter etter pbrhl.
- Normalt vil nærmeste pårørendes rettigheter ha fortrinn (lex spec.)
- Avhengig av mandat kan vergen og nærmeste pårørende ha parallell komp.
- Et typisk eksempel: En ikke-samtykkekompetent person har en profesjonell verge, mens mor er nærmeste pårørende – helse- og omsorgspersonellet må forholde seg til begge i hht lov og mandat

Alternativer til vergemål

Alminnelig fullmakt på det økonomiske området

Faller bort ved mental inkapabilitet, jf. endr. i avtl. § 22

Legalfullmakt (nærståendes representasjonsrett)

Vml. § 94 gir de nærmeste (e.f., samboer, barn, barnebarn og foreldre) rett til å handle på vegne av person som pga sinnslidelse, herunder demens, eller alvorlig svekket helbred, ikke er i stand til å ivareta sine økonomiske interesser - i enkle, dagligdagse forhold

Faste betalingsoppdrag (vml § 93)

Faller ikke automatisk bort, jf. endr. i avtl. § 22

Lovregulering av fullmakter med fremtidsvirkning (vml. kap. 10)

Fremtidsfullmakter og vedvarende fullmakter

NAV: Frivillig eller tvungen forvaltning av ytelser etter folketrygdloven

Tvungen forvaltning i hht ftrl.– et alternativ?

§ 22-6. Utbetaling til Nav-kontor o.a.

Dersom en person ikke er i stand til å disponere ytelsen selv på grunn av sinnslidelse, psykisk utviklingshemning, alvorlig mental svekkelse, hjerneskade, eller misbruk av berusende eller bedøvende midler, kan ytelsen utbetales til en annen person eller til et Nav-kontor. Det samme gjelder når en person åpenbart bruker sine trygdeytelser til skade for seg selv eller en person som han eller hun forsørger eller plikter å forsørge.

Ytelsen skal disponeres til beste for den som har rett til den.

Reglene i vergemålsloven får ikke anvendelse på ytelser det er truffet vedtak om etter første ledd. Statsforvalteren skal ha kopi av vedtaket. Hvis statsforvalteren treffer vedtak om vergemål for personen etter reglene i vergemålsloven, kan statsforvalteren beslutte at ytelsen i stedet skal forvaltes av vergen. Er personen allerede under vergemål, må vergen samtykke til vedtak som nevnt i første ledd hvis forvaltning av ytelsen hører under vergens mandat.

Departementet gir forskrifter om utbetaling og forvaltning av ytelser etter denne paragrafen.

Fremmedkulturelle familier og sosial kontroll

Kommunikasjon – verbal og ikke-verbal, bruk av tolk

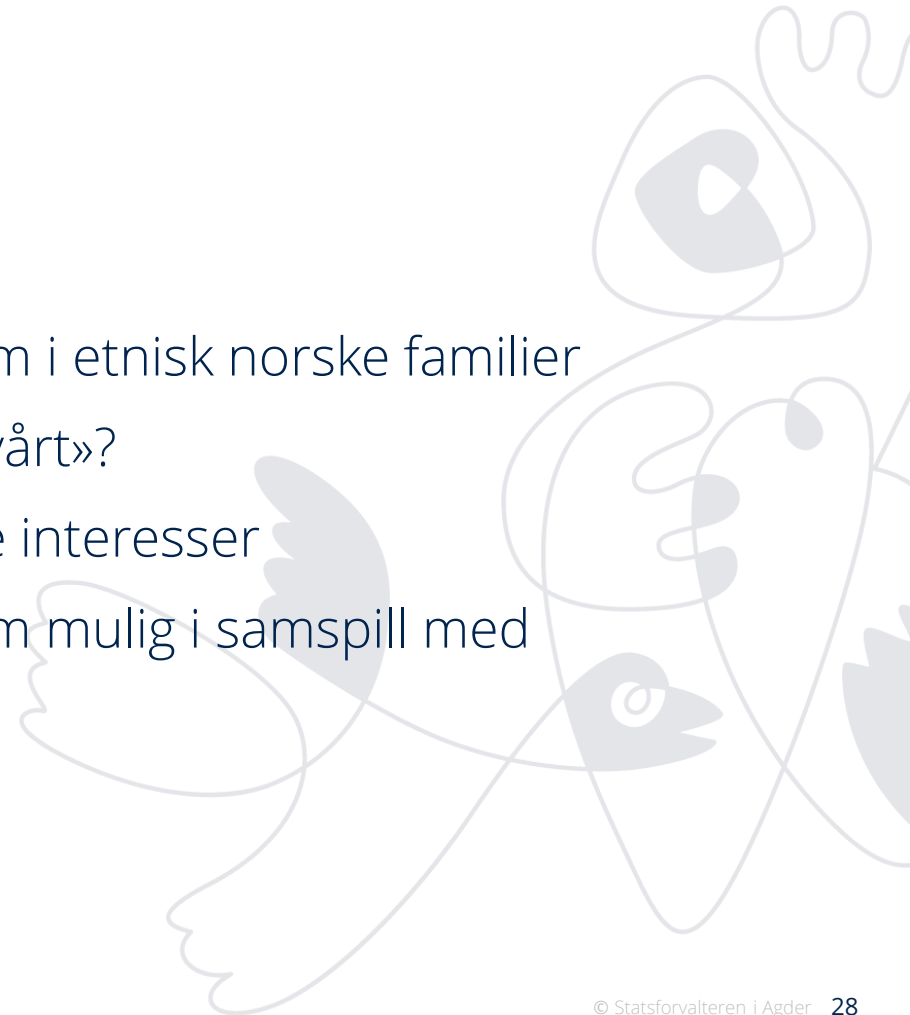
Ikke all sosial kontroll er uønsket

Uønsket sosial kontroll foregår i så vel fremmedkulturelle som i etnisk norske familier

Individorientering kontra kollektiv orientering – «mitt» eller «vårt»?

Skille mellom ivaretagelsen av hhv personlige og økonomiske interesser

Vergemålsmyndigheten: Individfokus – vergehavers beste, om mulig i samspill med pårørende

Fratakelse av rettslig handleevne

Fra «soft» velferdsgode til sterkt tvangsinngrep

§ 22. Særskilte vilkår for vergemål med fratakelse av den rettslige handleevnen

En person som er i en tilstand som nevnt i § 20 første ledd, kan fratras sin rettslige handleevne etter reglene i annet og tredje ledd.

En person kan fratras den rettslige handleevnen i økonomiske forhold hvis dette er nødvendig for å hindre at han eller hun utsetter sin formue eller andre økonomiske interesser for fare for å bli vesentlig forringet, eller han eller hun blir utnyttet økonomisk på en utilbørlig måte. Fratakelsen av den rettslige handleevnen kan begrenses til å gjelde bestemte eiendeler eller bestemte disposisjoner.

En person kan fratras den rettslige handleevnen i personlige forhold på bestemte områder hvis det er betydelig fare for at han eller hun vil handle på en måte som i vesentlig grad vil være egnet til å skade hans eller hennes interesser.

(mine understrekninger)

Midlertidig vedtak om fratakelse av rettslig handleevne

§ 61. Midlertidig vedtak

Dersom det er nødvendig for å avverge vesentlig skade eller ulempe for den som begjæringen om vergemål gjelder, og vilkårene etter [§ 20](#) antas å foreligge, kan statsforvalteren treffe midlertidig vedtak om vergemål inntil det foreligger endelig avgjørelse i saken. Dersom vilkårene i [§ 22](#) antas å foreligge, kan statsforvalteren på samme vilkår som nevnt i første punktum treffe midlertidig avgjørelse om hel eller delvis fratakelse av den rettslige handleevnen.

Reglene i [§ 59](#) første ledd bokstav e og [§ 58](#) om forhåndsvarsel skal følges, med mindre det er en nærliggende fare for at formålet med den midlertidige avgjørelsen da ikke blir oppnådd.

Når det er truffet en midlertidig avgjørelse etter første ledd, skal vedtaket straks sendes til tinglysing eller registrering, jf. [§ 77](#).

Statsforvalteren skal straks bringe vedtak om midlertidig fratakelse av den rettslige handleevnen inn for tingretten.

(Mine understrekninger)

Personell kompetanse

§ 69. Kompetanse til å reise sak mv.

Sak om vergemål kan reises av dem som er nevnt i [§ 56](#) første ledd bokstav a, b og d, og av statsforvalteren. Sak reises ved stevning til retten.

Personen vergemålssaken gjelder, kan, selv om han eller hun er fratatt den rettslige handleevnen, på egen hånd begjære forenklet domsbehandling dersom han eller hun har evne til å forstå hva saken gjelder.

Nærmere om de rettslige vilkårene

Lovens ordlyd og forarbeidene: Relativt lav terskel for (delvis) fratakelse

Rettspraksis (Høyesterett og lagmannsrett): Utvikling i retning av strengere vilkår:

- «minste middels prinsipp»
- «siste utvei»
- «rom for eksentrisitet»
- «beskyttes mot uvettige handlinger»
- begrensing i tid og rom

Kort om faktiske vilkår - vurderingene

Selv om lovens vilkår vurderes å være oppfylt, er det kun et fåtall saker vi tar til retten

Hovedspørsmål: Hva kan oppnås?

- Gir ikke hjemmel for tvang
- Kan ikke hindre faktiske handlinger
- Retten til ukloke valg
- Anti-terapeutisk?
- Retraumatiserende?
- Mulig tvungen forvaltning?

Spørsmål / kontakt

Vergemålsenheten hos Statsforvalteren i Agder

- Telefonvakt 37017899
- Sikker melding (innlogging med BankID) på www.vergemal.no
- E-post: sfagpost@fylkesmannen.no (ikke sensitive opplysninger)
- Informasjon, papirskjema og elektronisk innsending av skjema/melding til Statsforvalteren, se www.vergemal.no

